

The logo for the Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), featuring the letters 'NWO' in a stylized white font with orange swooshes above and to the right.

Gebied Geesteswetenschappen / Gebied Maatschappij- en Gedragwetenschappen

Omstreden Democratie

Omstreden Democratie

Onderzoeksprogramma 2006-2011

Den Haag, december 2006

Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

Gebied Geesteswetenschappen en

Gebied Maatschappij- en Gedragwetenschappen

Omstreden Democratie is een samenwerkingsverband van:

- NWO: Gebied Geesteswetenschappen en Gebied Maatschappij- en Gedragwetenschappen
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK)
- Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV)
- Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (VROM)
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR)
- Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (RMO)
- Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB)

Ontwerp Tegenwind grafisch ontwerp bureau, Leiden

Drukwerk Artoos, Rijswijk

Fotografie/beeld Cover: Michiel Wijnbergh / HH;
p. 8 P. de Josselin de Jong; p. 12 (Londen) ANP;
p. 15 (San Francisco) ANP; p. 16 (Berlijn) AKG/ANP;
p. 21 (Tokyo) AP; p. 22 (Bagdad) Arnold Karskens / HH.
Wij hebben getracht om alle auteursgerechtigden te achterhalen. Mocht u menen alsnog aanspraak te maken op zekere rechten, neemt u dan contact op met de uitgever.

Inhoud

Programmabeschrijving

1. Inleiding 6
2. Doelstellingen van het programma 8
3. Definities 10
4. Inhoud en structuur van het programma 11
5. Eindtermen 15
6. Beknopt literatuuroverzicht 17

Programmamanagement

1. Algemeen 20
2. Organisatie 20
3. Subsidievormen 20
4. Subsidieronde 2006/2007 21
5. Kennisdisseminatie / communicatie 21
6. Internationalisering 23

Samenstelling stuurgroep en programmacommissie 24

Omstredelen

Programmabeschrijving

Democratie

1. Inleiding

De geschiedenis van de democratie lijkt een succesverhaal. De ervaringen met de totalitaire stelsels en de Tweede Wereldoorlog maakten de democratie na 1945 wereldwijd tot norm. Vooral in de laatste kwart eeuw, en zeker na de ineenstorting van het Sovjetimperium na 1989, heeft de democratie als regeringsvorm zich overal ter wereld gevestigd. Het proces van democratisering lijkt voortdurend te versnellen. Afhankelijk van de criteria kan momenteel veertig tot zestig procent van alle erkende staten in de wereld als democratie beschouwd worden. In Europa, Noord- en Zuid-Amerika en Australië zijn niet-democratische regimes verdwenen of een tijdelijke uitzondering geworden. Maar ook binnen de meeste gevestigde democratieën gaat het sociale en culturele democratiseringsproces steeds verder. In de internationale orde fungeert de democratie, met een nadruk op mensenrechten, arbitrage en gekozen bestuur, momenteel als morele norm en zelfs als voorwaarde voor toelating tot 'de internationale gemeenschap'. Het succes van de democratie in de huidige tijd wordt veelal beschouwd als uitvloeisel van een al veel langere zegetocht van de democratie. Al sinds het einde van de achttiende eeuw zou de gedachte aan kracht winnen dat het openbaar bestuur via vrije, periodieke verkiezingen zijn legitimatie ontvangt van de bevolking; dat het openbaar bestuur binnen wettelijke regels en controleerbaar wordt uitgeoefend; en dat alle burgers gelijkelijk beschikken over grondwettelijk vastgelegde rechten en vrijheden. Meestal via de fasen van constitutioneel en parlementair bestuur is de democratie als regeringsvorm in de negentiende en twintigste eeuw in de Verenigde Staten en delen van Europa tot praktijk geworden. Toch is feitelijk van een lineair, continu en geleidelijk proces van democratisering geen sprake. Om te beginnen overleefde de democratie die in delen van Europa na de Eerste Wereldoorlog tot norm leek te worden, de problemen van de jaren dertig maar ternauwernood. Belangrijker nog is dat er vanaf de Franse Revolutie kritiek is geweest op beginsel en norm van de democratie, en dat die kritiek niet minder is geworden met de vestiging van de vertegenwoordigende democratie. Voor geen enkele van de ideologische stromingen die aan het begin van de negentiende eeuw ontstonden, was de parlementaire of libe-

rale democratie het ideaal, hoogstens een compromis bij gebrek aan beter. Nog in het Interbellum had de liberale democratie grote moeite het vertrouwen van burgers en elites te verwerven en konden socialistische, fascistische en corporatieve stelsels nog serieus als alternatief model gelden. Ten aanzien van hun koloniën hanteerden de westerse democratieën heel andere normen van goed bestuur dan zij voor hun eigen bevolkingen geschikt achtten. In de eerste twintig jaren na 1945 kon de parlementaire democratie zich in West-Europa en Japan vestigen, door de combinatie van Koude Oorlog en welvaartsverbetering. Maar ook toen, direct na de Tweede Wereldoorlog en in de jaren zestig, werd de inrichting en het functioneren van de democratie fundamenteel ter discussie gesteld.

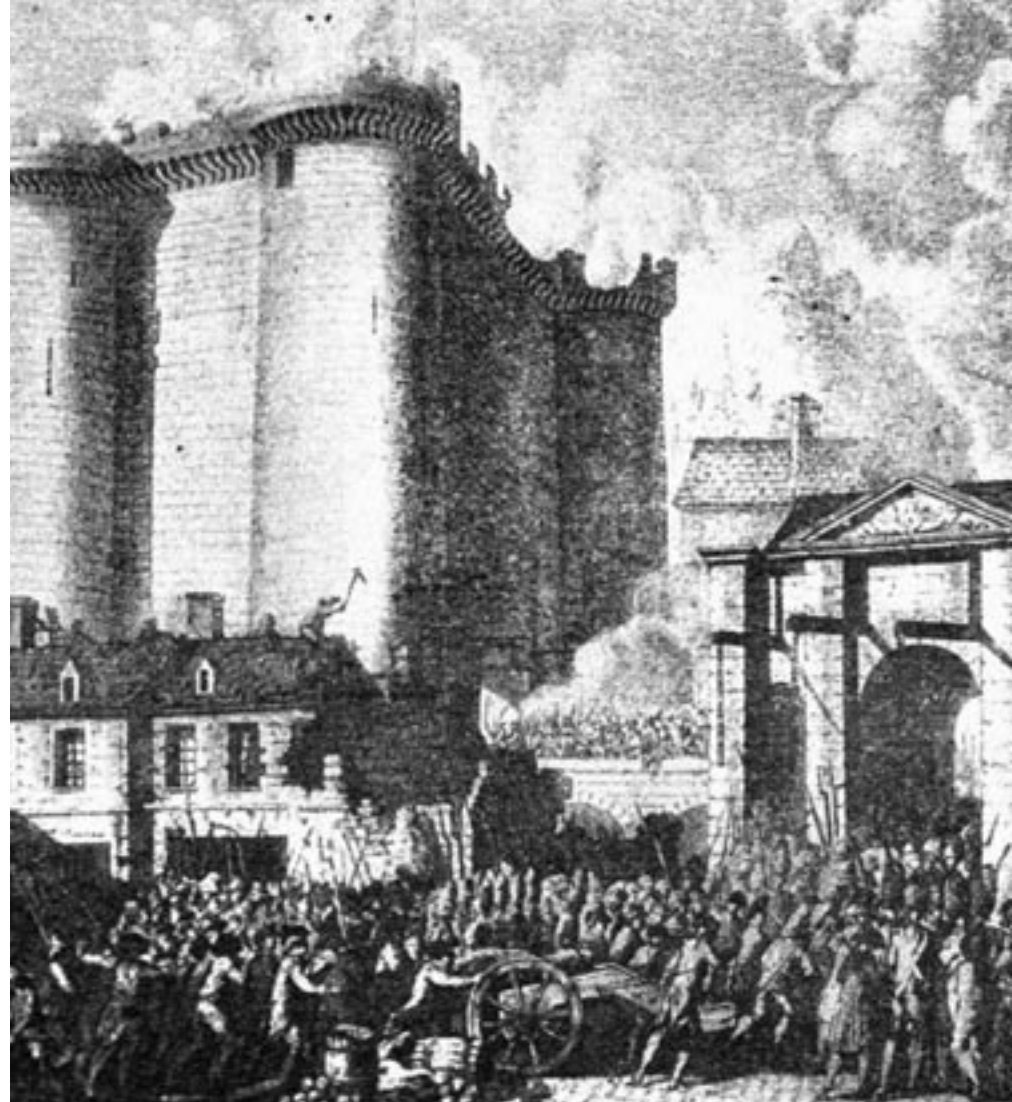
In de laatste halve eeuw lijkt 'de democratie' het pleit dan wel te hebben gewonnen, maar in feite bestaan er onder die benaming allerlei verschillende politieke en maatschappelijke vormen en praktijken, die zich hoogstens theoretisch laten groeperen tot een aantal modellen van democratie. In veel gevallen beperkt de democratie zich tot periodieke verkiezingen en een vrije markt, bij behoud van zeer ongelijke sociale en culturele machtsverhoudingen en weinig respect voor mensenrechten, burgerlijke vrijheden en gelijke toegang tot kennis en informatie.

Met het schijnbare succes is na 1989 ruimte ontstaan voor een nieuwe ronde in het problematiseren van de democratie. Die ruimte ontstond door het wegvallen van een door macht gesteund ideologisch tegenmodel. De nieuwe discussie over de aard en voorwaarden van democratie volgde uit de ervaring dat een goed functionerende democratie zich niet zomaar laat implementeren in landen met een onderontwikkelde *civil society*, autoritaire bestuurstradities, ongelijke sociale, economische of culturele machtsverhoudingen, grote etnische en religieuze verschillen en ongelijke toegang tot kennis en informatie. Met het nieuwe toebedeelde instrument van het algemeen kiesrecht hebben in het afgelopen decennium allerlei landen autocratische of extremistische regimes gekozen.

Maar niet alleen nieuwe democratieën blijken te kampen met soms fundamentele problemen. Ook in de gevestigde democratieën van

De bestorming van de Bastille op 14 juli 1789 is het symbool geworden van de Franse Revolutie. Deze geldt als het begin van de moderne democratie in Europa.

Europa en de VS, die zichzelf als model beschouwen, lijkt het functioneren van de democratie sinds de jaren negentig opnieuw tot probleem geworden te zijn. Het politicologisch onderzoek en publicisten daarbuiten hebben zich al sinds de jaren zeventig bezig gehouden met problemen van legitimiteit en met alternatieve vormen van democratie. Sinds de jaren negentig staan dergelijke kwesties met vernieuwde urgentie op de agenda van zowel bestuurders als wetenschappers en publicisten. Juist in sociaal en cultureel zeer ontwikkelde democratieën worden de traditionele vormen van politieke vertegenwoordiging en medezeggenschap als onvoldoende ervaren en wordt gezocht naar nieuwe vormen van politieke participatie. Onduidelijk wordt ook waar politieke verantwoording en vertegenwoordiging gelokaliseerd zijn, in een situatie waarin de macht van de nationale staat weglekt naar supra- en internationale gremia en naar de globale markt. Op diverse manieren is sprake van een 'verplaatsing van de politiek'. Traditionele instituties en organisatievormen verliezen gezag en aanhang in een zowel individualiserende als globaliserende samenleving. Nieuwe media-machtsconcentraties en de informatietechnologie plaatsen burgers in een heel andere mentale en feitelijke verhouding tot de gevestigde vormen van bestuur en vertegenwoordiging. Bij een toename van wensen en eisen van de zijde van de burgers neemt in de moderne, zeer complexe staten de effectiviteit van het bestuur af. Dit leidt tot onvrede en slinkend vertrouwen in het openbaar bestuur, gediagnosticeerd als 'de kloof tussen burger en bestuur', en tot een roep om het herstel van het vertrouwen van de burger, de bevordering van burgerzin en de opvoeding tot burgerschap. Daarbij is het weer moeilijk in generaliserende zin over de (stand van) democratie te spreken, omdat vertegenwoordiging en bestuur zich op verschillende niveaus tegelijk afspelen – lokaal, statelijk, Europees –, vaak in uiteenlopend tempo en met verschillend resultaat. In staten die experimenteren met vormen van directe democratie, zoals Californië, ontstaan beleidsparadoxen die evenzeer een slecht functionerend openbaar bestuur tot gevolg hebben. Recente grote electorale verschuivingen, de onberekenbaarheid van het electoraat ondanks allerlei opinieonderzoek, de veronderstelde

1789 Parijs

1887 Den Haag

macht van massamedia, de tendens naar nieuwe vormen van charismatisch leiderschap en het verlies van regie van de gevestigde overheden hebben de laatste jaren het besef van *kwetsbaarheid* van het democratisch bestel teruggebracht. Het probleembesef kan duiden op de komst van fundamentele veranderingen in het bestel. Alternatieve vormen van democratie, zoals directe democratie, associatieve democratie en deliberatieve democratie, worden in de wetenschap en het publieke debat overwogen.

2. Doelstellingen van het programma

Het programma Omstreden Democratie werd ontwikkeld door de NWO gebieden Geesteswetenschappen en Maatschappij- en Gedragwetenschappen in samenwerking met vier departementen (Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit; Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer; Volksgezondheid, Welzijn en Sport) en drie adviescolleges (de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid; de Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling; de Raad voor het Openbaar Bestuur). Het programma heeft vier doelstellingen. Deze doelstellingen zijn van wetenschappelijke en van maatschappelijke aard.

Vernieuwing democratie-onderzoek

De eerste doelstelling is een vernieuwing van het democratie-onderzoek. Het uitgangspunt van dit programma is de historische en actuele *problematisering* van de democratie. Met de term 'omstreden democratie' is aangegeven dat democratie nooit een vaststaand gegeven is. Tegenover het stilzwijgend dominante finalisme van de 'Whig history' plaatst dit onderzoeksprogramma de contingentie, kwetsbaarheid en diversiteit van de democratie. Binnen dit programma zal de democratie worden benaderd als een model en een praktijk die voortdurend in een proces van herdefiniëring, herpositionering, herwaardering, herlegitimering en aanpassing verkeren. Als norm is de democratie sinds de Tweede Wereldoorlog misschien niet meer omstreden; haar inhoud, reikwijdte, functioneren en vormen zijn dat wel. De historische en eigentijdse discussie over wat democratie is en moet zijn, de strijd van

groepen om erkenning en de ontwikkeling van steeds nieuwe vormen staan in dit onderzoeksprogramma centraal.

Daarmee onderscheidt dit programma zich van eerder onderzoek naar democratie en democratisering, waarin uit werd gegaan van een vastomlijnd concept van democratie, dat nu eens minimalistisch werd getypeerd – vrije verkiezingen –, dan weer een uitgebreidere invulling kreeg met noties van een levendige *civil society*, een vrije pers, of zelfs sociale gelijkheid en culturele pluriformiteit. Hoe verschillend ook, de vraagstelling in die onderzoeken betrof niet de conceptualisering van democratie, maar de kwestie onder welke voorwaarden democratisering kon optreden en een democratie levensvatbaar was. Hoe belangrijk dit onderzoek naar de voorwaarden van democratie ook is, de uitkomsten ervan blijven onbevredigend, zolang er geen antwoord is op de vraag welk democratisch ideaal men tot democratische praktijk bedoelde om te vormen. Op die vraag naar de omstreden definitie en waardering van democratie beoogt dit programma een antwoord te bieden.

Multidisciplinaire aanpak

Voor deze benadering is bij uitstek een multidisciplinaire aanpak nodig. Het programma Omstreden Democratie beoogt derhalve, ten tweede, uitdrukkelijk een impuls te geven tot een vernieuwende samenwerking tussen het historische, en het sociaal-wetenschappelijke en filosofische onderzoek op het gebied van democratie. Al deze wetenschappelijke disciplines maken op belangwekkende manier studie van aspecten van democratie. Men kan daarbij wijzen op nieuwe inzichten en onderzoeksrichtingen met betrekking tot 'padafhanke-lijkheid', (neo-)institutionalisme, politieke cultuur, de verschuiving van *government* naar *governance* en de analyse van bestuursystemen. Vaak worden ongeveer dezelfde, of vergelijkbare inzichten en interesses ontwikkeld binnen verschillende wetenschappelijke disciplines. Te weinig echter worden in al dit onderzoek de mogelijkheden van disciplineoverstijgende samenwerking benut, ook daar waar die samenwerking en uitwisseling juist zozeer voor de hand zouden liggen. Dit programma wil daarom, juist op het gedeelde terrein van het democratieonderzoek, inzichten en benaderingen van de historische, politieke en bestuurswetenschappen en de sociale en politieke filosofie bijeen brengen.

Verbreiding en internationalisering

Ten derde beoogt het programma een impuls geven tot verbreiding en internationalisering van het 'democratie'- onderzoek in Nederland.

De politieke geschiedenis heeft in de afgelopen jaren een opvallende herwaardering ondergaan. Grotere projecten hebben meer samenhang in het onderzoek gebracht en tot goede resultaten geleid. Verrijkt door benaderingen vanuit sociale geschiedenis, cultuurgeschiedenis en gendergeschiedenis is de politieke geschiedenis bezig zich te vernieuwen. Die vernieuwing betreft vooral de gerichtheid op 'het politieke' (als strijd of discussie over het politieke domein en over vormen van politiek) waarvan 'de politiek' (als geheel van gevestigde instituties en hun bestuurlijke *output*) deel uitmaakt. Kenmerk van die nieuwe politieke geschiedenis is een 'culturele' benadering, die een ander licht werpt op formele en informele machtsuitoefening en institutionalisering: de macht van (in)formele regels, vorm, stijl en symbolische middelen in het politieke bedrijf, de machtsvorming via repertoires van collectieve actie en 'alternatieve' vormen van politieke strijd, en de vestiging van instituties in een proces van (her)definiëring en zoeken naar een geaccepteerde praktijk.

Noch in deze vakontwikkeling, noch in onderwerpskeuze beperkt de Nederlandse geschiedbeoefening zich tot het nationale terrein. Nederlandse historici zijn goed op de hoogte van internationale ontwikkelingen en onderzoeksthema's en participeren daar ook in. Toch wordt de internationale dimensie nog niet systematisch en als vanzelfsprekend geëxploreerd. Het programma Omstreden Democratie zal een impuls geven aan de verdere internationalisering van het onderzoek, in het bijzonder aan de samenwerking met internationale instellingen en onderzoekers.

Maatschappelijk belang

Ten vierde moet met de wetenschappelijke bestudering van de aard, de waardering en het functioneren van de democratie ook een maatschappelijk belang worden gediend. Om die reden zullen binnen 'Omstreden Democratie' NWO en de departementen en adviescolleges intensief samenwerken; een tweerichtingenverkeer tussen de verschillende partijen zal leiden tot het optimaal benutten van ieders kennis en ervaring.

De Tweede Kamer bij de grondwetsherziening van 1887, die een flinke verruiming van mannenkiesrecht mogelijk maakte, maar vrouwenkiesrecht uitsloot.

Zoals hierboven aangegeven, komt het thema van dit onderzoeksprogramma mede voort uit actuele en internationaal herkende politiek-maatschappelijke problemen. Voor een belangrijk deel kunnen die problemen worden toegeschreven aan ingesleten patronen van politieke besluitvorming en aan een verkokering en vernauwing van het politieke en bestuurlijke perspectief. Daardoor is de invulling van het algemeen belang vaak al bij voorbaat verengd tot de beschikbare bestuurlijke opties en ontbreekt niet alleen het zicht op democratische alternatieven, maar ook het vermogen tot anticipatie op eventuele crises en transformaties van de democratie. Dit leidt tot veranderende en tot op heden grotendeels onbegrepen nieuwe percepties en reacties op en in het democratisch proces, zoals het populisme, die vragen om een verklaring. Tevens dienen zich nieuwe praktijken aan, op lokaal maar evenzeer, en vaak gelijktijdig, op transnationaal niveau, die op hun democratische betekenis getoetst zouden moeten worden. Juist voor het verbreden van het perspectief en het analyseren van crisisverschijnselen in de democratie is een interdisciplinaire en historiserende wetenschappelijke benadering onontbeerlijk. Voor politici en beleidsmakers op uiteenlopende terreinen levert inzicht in de mogelijkheden en vooral ook de onbenutte alternatieven van democratie een belangrijke toevoeging aan het politiek-bestuurlijke arsenaal. Voor deelnemers in maatschappelijke organisaties en internationale instellingen biedt dit onderzoek materiaal voor bepaling van hun doelstellingen, strategie en actierepertoire. Om maar enige voorbeelden te noemen: wat zegt het almaar dalende vertrouwen in de overheid over de waardering van de democratie? Zijn de huidige politieke partijen een onmisbaar ingrediënt van een democratisch bestel? Welke invulling moet er aan *good governance* gegeven worden als voorwaarde voor internationale hulpverlening? Welk model van democratie wordt bevorderd met de recente militaire en civiele 'democratische interventies'?

Ten slotte: kennisoverdracht

Kennisoverdracht zal onder meer vorm krijgen in concrete aanbevelingen voor het beleid ten aanzien van politieke en maatschappelijke ontwikkelingen en processen rond 'democratie'. De onderzoekers in het voorliggende programma zullen via beleidspublicaties de resultaten van hun onderzoek samenvatten voor overheids- en maat-

schappelijke organisaties. De resultaten van het wetenschappelijk onderzoek zullen ook hun weerslag vinden in het niet-universitaire onderwijs.

3. Definities

'Omstreden democratie' is een gezichtspunt, een onderzoeksperspectief, dat uitgaat van de empirie. Het verleden toont de historische contingentie van de democratische ontwikkeling; het historisch en het sociaal-wetenschappelijk onderzoek manifesteren de gelaagdheid en pluriformiteit van democratische systemen. Het mag per onderzoek zinvol zijn een werkdefinitie van democratie te hanteren, dit programma is meer geïnteresseerd in de democratie als 'contested concept'. Daarom vertrekt dit onderzoeksprogramma niet vanuit een strakke definitie van 'democratie' en ook niet vanuit een vanzelfsprekende verbinding van democratie met een nationale, statelijke orde. In zeer algemene zin is democratie te omschrijven als een regeling van betrekkingen en verhoudingen waarin elementen als rechtszekerheid, vrijheid, gelijkheid en controleerbaarheid centraal staan, waarin besluitvorming plaatsvindt via overleg en procedurele instemming, en waarin machtsconflicten op vreedzame manier worden opgelost, ook als dit speelveld van legitieme conflictbeslechting zelf inzet is van strijd. In dit programma is 'democratie' een onder die naam kennelijk functionerend verschijnsel, bestel of ideaal, in zijn bestuurlijke, sociale en culturele toepassingen. De discussie over de inhoud van democratie zelf, het politieke en sociale debat over wat democratie is en zou moeten zijn behoort tot de kern van dit onderzoeksprogramma. Daarop heeft ook de kwalificatie 'omstreden' betrekking. Democratie als waarde en als politiek-sociale orde is pas sinds een halve eeuw niet meer principieel omstreden. De reikwijdte, de toepassingen en de juiste vorm ervan zijn nog onverminderd onderwerp van principieel debat. Het is dus alleszins gerechtvaardigd democratie niet, zoals gebruikelijk is, vooral te onderzoeken in haar ontwikkeling, uitbreiding en vervolmaking sinds ruim twee eeuwen, maar juist vanuit haar *kwetsbaarheid*, vanuit het permanente debat over haar juistheid, toepassing en vormen, en vanuit de veelvormigheid en gelaagdheid van de praktijk.

Grote demonstratie voor vrouwenkiesrecht in Amsterdam. Het zou tot 1919 duren voor vrouwen het kiesrecht verwerven.

4. Inhoud en structuur van het programma

Het programma Omstreden Democratie heeft een duidelijke thematiek en invalshoek. Het programma is een uitnodiging tot het doen van vernieuwende onderzoeksvoorstellen. De thematiek van het programma Omstreden Democratie is breed en kan langs verschillende wegen benaderd worden. In de opzet van het programma is gekozen voor drie themavelden waarbinnen het onderzoek geordend wordt.

Over aspecten van democratie is en wordt internationaal zeer veel gepubliceerd, zeker in de laatste vijftien jaar. Dat is overigens meer het geval in de politieke en bestuurswetenschappen dan in de historische wetenschap. In die veelheid van de internationale onderzoeksagenda laten zich wel diverse thema's onderscheiden. Er is en wordt vooral veel onderzoek gedaan op het gebied van de (institutionele, culturele) voorwaarden voor het goed functioneren van een democratisch bestel, het belang van een actieve *civil society*, en de vergelijking van stelsels van vertegenwoordiging. Het 'democratisch deficit' van supranationale organisaties als de EU, en de gevolgen van de globalisering zijn regelmatig onderwerp van onderzoek. Actueel is ook het onderzoek naar de 'verplaatsing van de politiek', de verschuiving van *government* naar andere vormen van *governance*, en de mogelijkheden van alternatieve vormen van democratie, zoals de directe democratie, de 'associatieve' democratie (maatschappelijk zelfbestuur) en de 'deliberatieve' democratie (nadruk op overleg en onderhandeling).

Veel van dit onderzoek komt voort uit een besef dat de gevestigde liberale, vertegenwoordigende democratie problemen heeft – problemen van afnemende legitimiteit, representativiteit en effectiviteit, afnemend vertrouwen in lang gevestigde instituties en afnemende betekenis van het nationale staatskader. De implementatie van democratie in landen zonder traditie op dit gebied blijkt weerbarstig. Toch staat in al dit onderzoek zelden de thematisering van het debat over democratie, de wisselende waardering ervan, de historische contingentie van haar ontwikkelingsweg en de vele interne tegenstrijdigheden van de democratische praktijk centraal. Veel behoorlijk functionerende democratieën, die als model gelden,

1916 Amsterdam

1938 Londen

zijn feitelijk hybride stelsels die nolens volens tot stand gekomen zijn en die gemeten aan de politieke theorie evidente tekortkomingen hebben.

In dat besef vindt het onderzoeksprogramma Omstreden Democratie zijn uitgangspunt. Het gaat uit van de these dat democratie tot stand komt in een voortdurend proces van herdefiniëring, herwaardering, heroverweging, aanpassing, insluiting en uitsluiting. Het is daarom speciaal geïnteresseerd in momenten en situaties waarop de democratie, letterlijk, ter discussie staat. Het wil aandacht geven aan de praktijk van democratie.

Het onderzoeksprogramma is derhalve gestructureerd in drie themavelden. Het eerste thema, *Conceptualisering en waardering*, concentreert zich op voorstellingen van democratie. Het tweede, *Vestiging en institutionalisering*, betreft vooral de vormgeving en praktijk. Het derde thema, *Participatie, mobilisatie en communicatie*, gaat over in- en uitsluiting. In de hierna volgende uitleg over de drie themavelden worden suggesties gedaan voor onderwerpen en richtingen van onderzoek. Zij dienen als uitnodiging aan onderzoekers.

Conceptualisering en waardering

In elk geval sinds het midden van de achttiende eeuw is democratie een idee of ideaal dat in toenemende mate verbonden raakte met een politieke en maatschappelijke praktijk. Die relatie is echter steeds complex geweest en niet zelden paradoxaal. In de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw was de democratische idee de praktijk vaak vóór. Maar ook heeft menigmaal een onwillige praktijk stapsgewijs een democratie gerealiseerd die voor nagenoeg geen van de politieke groeperingen als ideaal gold. Tot aan de tweede helft van de twintigste eeuw is de democratie als waarde en als bestuursvorm nog principieel omstreden geweest. Norm en praktijk liepen en lopen vaak uiteen. Bijvoorbeeld in de periode van de kolonisatie, toen kennelijk voor koloniserende en gekoloniseerde volken verschillende bestuursvormen passend werden geacht. Pas na de Tweede Wereldoorlog heeft het (parlementair- of representatief-) democratisch ideaal zich wereldwijd als norm kunnen vestigen, al wordt deze norm ook nu nog wel bekritiseerd als een westers exportproduct.

Zowel in de theorie als in de praktijk heeft de democratie sinds de achttiende eeuw diverse vormen aangenomen. Die hoofdvormen zijn dan ook nog per land aangepast aan bestuurlijke, staatkundige en maatschappelijke tradities. In recentere decennia is vooral de gelaagdheid van de democratische praktijk op de voorgrond getreden. Een complicerende factor is verder dat een formele acceptatie van democratie als politiek en maatschappelijk stelsel nog geen feitelijke, 'geïnternaliseerde' acceptatie hoeft te betekenen.

Binnen dit themaveld is plaats voor onderzoek naar *vormen, voorstellingen, modellen en de wisselende waardering van democratie sinds de 18de eeuw*. Dit onderzoek kan een politiek-filosofische probleemstelling hebben, en ingaan op de consequenties van het feit dat de democratie zich feitelijk vertoont als een geheel van voorstellingen, normen en vormen, die vaak in een gespannen verhouding staan tot de geleefde praktijk. Hoe breed wordt de democratie werkelijk gedeeld en erkend? Dit geldt ook voor de primaire voorstelling van of discussie over de aard en omvang van de *demos*, de gemeenschap die de grondslag van het democratisch bestel zou moeten vormen. Die *demos* kan etnisch (het 'nationalistische' model) of juridisch (het 'republikeinse' model) gedefinieerd worden. Discussie over de aard van de Europese *demos* is momenteel aan de orde, als gevolg van de verplaatsing van soevereiniteit van de nationale staten naar de Europese Unie en de uiteenlopende opinies over wat de Europese Unie zou moeten zijn: een markt of een politiek lichaam.

Het onderzoek kan ook een historische benadering hebben en studie maken van de historische voorstellingen en modellen van democratie, van utopieën en hun mobiliserende werking en van de waarderingsgeschiedenis van democratie. Om op deze materie greep te krijgen zou kunnen worden gekozen voor een begripshistorisch onderzoek, maar met duidelijke aandacht voor de werking, het bereik en de mobilisatiekracht van begrippen, en voor de concrete media en locaties waarin de begrippen tot ontwikkeling kwamen.

Een internationaal vergelijkend perspectief zou kunnen verhelderen waarom een bepaalde conceptie van democratie dominant of juist bekritiseerd en verworpen wordt. Naast een dergelijke synchrone vergelijking kan een diachrone behandeling meer duidelijk maken over de conjunctuur en transformatie van denkbeelden over democratie.

Vestiging en institutionalisering

Democratie is nooit 'voltooid'. Het is een bij uitstek dynamisch en waardegeladen systeem, dat steeds onder spanning staat van zich uitbreidende eisen en verlangens waaraan het als stelsel van bestuur maar ten dele, of langzaam tegemoet kan komen. De democratie is een openeinderegeling, maar juist dat uitdijende eisenpakket ondergraaft de praktische functionaliteit en daardoor op den duur ook weer de aanhang en legitimiteit van het bestel. Deze spanning kan onderwerp van onderzoek zijn.

Ondanks die permanente dynamiek doet de democratie zich in de praktijk voor als een min of meer stabiel geheel van instituties, met een groot vermogen situaties van crisis, revolutie, oorlog en bezetting te boven te komen. Hoe vindt die (her)vestiging plaats? Op welke routines, tradities en regels valt de democratie in zo'n situatie terug en hoe verwerft zij opnieuw gezag? In ruimere zin betreft deze vraag de factoren die (hebben) bij(ge)dragen aan de vorming van democratische competenties, een democratische habitus en democratische instituties. Te denken valt aan de rol van bureaucratie routines, overlegpraktijken, corporatieve structuren, vormen van leiderschap en regelingen met betrekking tot selectie en electie. Voor een deel betreft het dus institutionele factoren, die bepaald worden door institutionele 'padafhankelijkheid', voor een ander deel betreft het elementen die bewerkstelligen dat burgers zich identificeren met het systeem. Bijvoorbeeld onderricht in het politieke systeem, de betekenis van democratische waarden en overdracht van de historische cultuur van de gemeenschap. Het onderzoek zou zich kunnen richten op de manier waarop het geheugen van het politiek bestel wordt gevormd en onderhouden, met behulp van onderwijs, herdenkingen, organisaties en expliciteringen van burgerschap.

Twee verschijnselen die zich in de afgelopen decennia duidelijker zijn gaan manifesteren, compliceren de 'vestiging' van de democratie. Het eerste is het inzicht in de *gelaagdheid* van democratie en de manier waarop die lagen (bestuursniveaus, niveaus van vertegenwoordiging) interfereren. De complicaties die het gevolg zijn van die gelaagdheid, vormen een domein van onderzoek. De praktijk, mogelijkheden en waardering van democratie verschillen op stedelijk, statelijk en Europees niveau. Wat zijn de consequenties van het uiteenlopen van die niveaus?

Totalitarisme en de zwakte van de democratie in het Interbellum. Chamberlain meent van Hitler een vredesgarantie te hebben gekregen, ten koste van het democratische Tsjecho-Slowakije.

Die gelaagdheid doet zich ook voor op een andere manier. De staat en staatsinrichting vormen maar een aspect van een democratisch bestel. De staat dient wel als kader, maar de democratie is voor een belangrijk deel gelegen in *maatschappelijke* verhoudingen en organisaties, en zelfs in *culturele* verhoudingen en appreciaties. De stelling is gerechtvaardigd dat de staat in de realisering van democratie een veel minder centrale positie inneemt dan gewoonlijk wordt aangenomen. Deze these zou uitgangspunt van onderzoek kunnen zijn.

Naast de gelaagdheid van de democratie is er de *verplaatsing* van de politiek. Macht, bevoegdheid, besluitvorming en vertegenwoordiging gaan zich manifesteren in andere organisaties, en in andere vormen van democratie. Het onderzoek naar (het ontstaan van, of van de mogelijkheden van die) andere vormen, zoals de 'deliberatieve democratie' en de 'associatieve democratie' zou deel van dit programma kunnen zijn.

Participatie, mobilisatie en communicatie

Legitimering van democratie berust op twee principes: participatie van burgers en selectie en roulatie van bestuurders. In een democratisch staatsbestel is op allerlei momenten de vraag aan de orde wie er tot de democratische gemeenschap behoren, en wat de criteria zijn van toelating tot en uitsluiting uit de *demos* of de *pays légal*. Naast deze principiële, of strategische vraag betreft participatie vooral de mate van betrokkenheid van burgers bij de samenleving en de staat.

Daarmee hangt nauw samen de mobiliserende kracht van of in een democratie. Welk vertrouwen en welke betrokkenheid weten leiders of bestuurselites te wekken bij de bevolking? En hoe raken, en blijven, delen van de bevolking eigenlijk geïnteresseerd in politiek en participatie? Politieke partijen, media, maar ook sociale bewegingen en maatschappelijke organisatievormen spelen een grote rol in het wekken en gaande houden van politieke participatie. In een vernieuwend politiek onderzoek, dat meer oog wil tonen voor het niet-vanzelfsprekende in de historische en actuele democratie, zal speciaal ook aandacht moeten zijn voor allerlei initiatieven tot maatschappelijke organisatie en mobilisatie, die buiten de erkende politieke instituties tot ontwikkeling kwamen en komen; initiatieven van vrouwen en minderheden bijvoorbeeld, of humanitaire en maatschappijverbeterende

initiatieven uit kerkelijke hoek en vanuit een religieus elan. Zulke initiatieven worden vaak pas later als 'politiek' (h)erkend, maar vormen feitelijk de maatschappelijke bron van democratische participatie. Zij tonen ook dat de sfeer van de politiek, de kring van wat tot de politiek behoort, nooit gegeven is, maar voortdurend een zaak van discussie, contestatie en uitbreiding.

Dat laatste geldt ook voor de manier waarop politieke elites gerekruteerd worden en rouleren. Behalve voor het aspect participatie moet er aandacht gegeven worden aan veranderende vormen en principes van politiek leiderschap en bestuur. Hoe open, toegankelijk en controleerbaar is het democratisch bestel?

Met nadruk moet, in een vernieuwend politiek onderzoek, de betekenis van *gender* in dit soort kwesties van definiëring, in- en uitsluiting, organisatie en erkenning op waarde geschat worden. Historisch gezien is de mate van politieke participatie en de vormgeving van de politieke cultuur afhankelijk van formele en informele uitsluitingprocessen op basis van sekse, sociale afkomst en etniciteit. In welke mate werden en worden ook in democratische stelsels en instituties posities stilzwijgend *gendered* gevormd en bepaald? In hoeverre is de democratische 'ruimte' voor alle groepen dezelfde?

Een lange tijd onderschat, maar thans weer ten volle actueel element in de democratie (wat betreft participatie, mobilisering, stijlaspecten) vormen ook religie en kerkelijke organisatie. Religie en kerk zijn vandoor in de meeste samenlevingen zeer nauw verbonden met publieke moraal, mentaliteit en maatschappelijke organisatie. Om het functioneren van democratie (historisch) te begrijpen is inzicht in de rol van religie en kerk van groot belang. Ook bij een formele scheiding tussen de sferen van kerk en staat vormen kerk en religie op het niveau van het individu en zijn maatschappelijk functioneren nog steeds belangrijke machten. Bijvoorbeeld met betrekking tot opvattingen over een passende participatie van mannen en vrouwen aan het politiek systeem.

Participatie en mobilisatie berusten voor een belangrijk deel op *communicatie*, tussen overheid en burgers, en tussen groepen burgers onderling. Zeker momenteel staat de moeizame communicatie tussen overheid en burgers sterk in de aandacht. Traditionele instituties zoals politieke partijen en vakbeweging komen steeds meer onder

De afgevaardigde van de Verenigde Staten ondertekent het handvest van de Verenigde Naties. De grondslagen waren gelegd tijdens de Tweede Wereldoorlog, in een poging een internationale democratische orde van overleg en recht te scheppen.

druk te staan. Het aantal leden van politieke partijen loopt snel terug. Kennelijk zal de politiek andere mobilisatie-instrumenten moeten ontwikkelen. Het aantal communicatiemedia dat ter beschikking staat breidt zich nog jaarlijks uit, maar overheden slagen er kennelijk niet goed in op een effectieve en bevredigende manier met (soms moeilijk bereikbare groepen) burgers te communiceren, terwijl ook burgers de indruk hebben dat de overheid de publieke opinie onvoldoende registreert. Communicatieonderzoek kan inzicht verschaffen in belangrijke zaken als de wederzijdse beeldvorming en de rol van publieke media in die beeldvorming, en in de middelen om tot een effectievere communicatie tussen burger en overheid te komen. In ruimere zin is studie nodig van de communicatiemiddelen die nodig zijn voor, of historisch zijn ingezet in (de strijd om) participatie en mobilisatie.

5. Eindtermen

Het programma Omstreden Democratie wil het inzicht in en de aard, ontwikkeling en vormgeving van de democratie vergroten en de reflectie daarop verdiepen. De onderzoeken die in het kader van dit programma worden uitgevoerd dienen nieuwe inzichten te bieden in de conceptualisering en waardering van de democratie sinds het einde van de achttiende eeuw. Verder moeten deze onderzoeken nieuw licht werpen op de wijze waarop aan uiteenlopende democratische idealen en voorstellingen vorm is gegeven en hoe deze vormen al of niet geconsolideerd zijn in levensvatbare democratische praktijken. Ten derde dienen deze onderzoeken het inzicht te vergroten in de wijze waarop in democratische praktijken vorm is gegeven aan politieke gemeenschappen, en omgekeerd hoe de afbakening en opdeling van politieke gemeenschappen al of niet bij heeft gedragen aan de ontwikkeling van democratische praktijken.

De onderzoeken die in het kader van het programma Omstreden Democratie worden uitgevoerd dienen naar vorm en inhoud bij te dragen aan de internationalisering van het politiekhistorische, -wetenschappelijke en filosofische onderzoek. Studies op dit terrein moeten bij voorkeur de grenzen van de (eigen) natiestaat overstijgen, door nadruk te leggen op internationale transfer en/of vergelijking van

1945 San Francisco

democratische ideeën en praktijken. Tevens dienen de onderzoeken bij te dragen aan de internationale samenwerking op het gebied van het historische en sociaal-wetenschappelijke onderzoek naar de democratie. Onderzoeken in het kader van dit programma dienen daarnaast verder gestalte te geven aan de samenwerking tussen de bij dit programma betrokken disciplines.

Voorts levert het wetenschappelijk onderzoek naar aard en ontwikkeling van democratie een relevante bijdrage aan de actuele gedachtevorming over de stand van de democratie. Het onderzoek binnen dit programma beoogt nadrukkelijk ook inzicht te bieden in actuele vraagstukken, waarin de waardering en de stabiliteit van de democratie op het spel staan. Binnen de drie boven beschreven themavelden (Conceptualisering en waardering, Vestiging en internationalisering, Participatie, mobilisatie en communicatie) zullen verkennende studies, langlopend fundamenteel/strategisch en kortlopend toegepast onderzoek worden uitgevoerd. De verkennende studies hebben tot doel onontgonnen terreinen in kaart te brengen. In het fundamentele/strategische onderzoek staat de vakspecifieke (historische, sociaal-wetenschappelijke en filosofische) visie op de betekenis van 'democratie' centraal. Het toegepaste onderzoek betreft kortlopend beleidsgericht onderzoek op het terrein van actuele en urgente thema's. Uiteraard zal er sprake zijn van een wisselwerking: het toegepaste onderzoek zal ook relevante resultaten opleveren voor de fundamentele/strategische lijn, en omgekeerd.

1989 **Berlijn**

6. Beknopt literatuuroverzicht

- Canfora, Luciano *Democracy in Europe. A history of an ideology* (Malden, MA: Blackwell 2006)
- Capoccia, Giovanni *Defending democracy. Reactions to extremism in interwar Europe* (Baltimore: Johns Hopkins UP 2005)
- Dahl, R.A. *Democracy and its critics* (New Haven en Londen: Yale UP 1989)
- Dunn, John *Setting the people free. The story of democracy* (Londen: Atlantic Books 2005)
- Engelen, E.R. en M. Sie Dhian Ho ed. *De staat van de democratie. Democratie voorbij de staat*. Verkenning Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (Amsterdam: AUP 2004)
- *European History Quarterly* 32 (2002). Themanummer Democratie.
- Garrard, J, V. Tolz en R. White ed. *European democratization since 1800* (Londen: MacMillan 2000)
- Gerrits, André en Dirk Jan Wolffram ed. *Political democracy and ethnic diversity in modern European history* (Stanford, CA: Stanford UP 2005)
- Hadenius, A. ed. *Democracy's victory and crisis*. Nobel Symposium No. 93 (Cambridge: Cambridge UP 1997)
- Held, David *Models of democracy* (derde druk, Cambridge: Polity Press 2006)
- Hirst, P. *Associative democracy. New forms of social and economic governance* (Oxford: Polity Press 1994)
- Hirst, P. en V. Bader ed., *Associative democracy. The real third way* (Londen: Frank Cass 2001)
- Holsteyn, J. van, en C. Mudde ed. *Democratie in verval?* (Amsterdam: Boom 2002)
- Huyse, L. en K. Hoflack ed. *De democratie heruitgevonden. Oud en nieuw in politiek België 1944-1950* (Leuven: Van Halewyck 1995)
- Linz, J.J. en A.C. Stephan, *Problems of democratic transition and consolidation: southern Europe, South-America, and post-communist Europe* (Baltimore: Johns Hopkins UP 1996)
- Lijphart, A. *Electoral systems and party systems. A study of twenty-seven democracies, 1945-1990* (Oxford UP 1994)
- Mazower, M. *Dark continent. Europe's twentieth century* (Londen 1998)
- Noel, Sid *From power sharing to democracy: post-conflict institutions in ethnically divided societies* (Montreal etc.: McGill-Queen's UP 2005)
- *On the state of democracy*, ed. Julio Faundez. Themanummer *Democratization* 12/5 (2005) 615-857
- Rosanvallon, Pierre *Democracy past and future*, ed. Samuel Moyn (New York: Columbia UP 2006)
- Spoormans, H. 'Met uitsluiting van voorregt'. *Het ontstaan van liberale democratie in Nederland* (Amsterdam: SUA 1988)
- Wilensky, H. *Rich democracies* (University of Calif. Press, 2002)
- Witteveen, W. *De denkbeeldige staat. Voorstellingen van democratische vernieuwing* (Amsterdam: AUP 2000)
- Zakaria, F. *The future of freedom. Illiberal democracy at home and abroad* (New York en Londen: Norton 2003)

Mensen beklimmen de Berlijnse Muur nadat een regeringswoordvoerder bekend heeft gemaakt dat alle inwoners van de DDR vrij zijn om te reizen. Hiermee werd de ineenstorting van het Sovjet-imperium in gang gezet.

omstredem

Democratie

1. Algemeen

Het programma Omstreden Democratie is tot stand gekomen in nauw overleg met de departementen BZK, LNV, VROM en VWS, en de drie adviescolleges WRR, RMO en de ROB. Het budget van het programma is bepaald op bijna 6,2 miljoen euro. In dit bedrag zijn de bijdragen van de externe partners en het Algemeen Bestuur van NWO meegerekend. Het programma heeft een looptijd van 5 jaar (2006-2011).

2. Organisatie

Programmacommissie en stuurgroep

Het programma Omstreden Democratie wordt uitgevoerd onder verantwoordelijkheid van een stuurgroep en een programmacommissie. Het secretariaat van beide wordt verzorgd door NWO. De stuurgroep van het stimuleringsprogramma is samengesteld uit vertegenwoordigers van de gezamenlijke financiers van het programma (NWO-gebieden en ministeries) en vertegenwoordigers van de drie bij het programma betrokken adviescolleges. De stuurgroep is belast met de algehele coördinatie, en heeft een duidelijke inbreng in de ontwikkeling van het programma, met name ten aanzien van kennisuitwisseling.

De programmacommissie bestaat uit onderzoekers die deskundig zijn op het gebied van democratieonderzoek en is verantwoordelijk voor de inhoudelijke begeleiding en wetenschappelijke coördinatie van het brede terrein van het programma.

3. Subsidievormen

Binnen het programma worden verschillende subsidievormen onderscheiden:

1. projectsubsidies;
2. subsidies voor verkennende studies.

Aanvragen voor projectsubsidies geven uitwerking aan één of meerdere van de in het programmabeschrijving vermelde thema's. De projectsubsidies kunnen zowel voor *langlopend fundamenteel / strategisch* als voor *kortlopend toegepast* onderzoek worden aangevraagd.

Projectsubsidies voor langlopend fundamenteel / strategisch onderzoek (maximale omvang € 550.000) zijn bedoeld om onderzoekers met een veelbelovend, multidisciplinair onderzoeksplan te stimuleren. Aanvragen voor projectsubsidies geven uitwerking aan één of meerdere van de in de programmabeschrijving vermelde thema's. Omdat aan voorstellen voor projectsubsidies voor langlopend fundamenteel/strategisch onderzoek de voorwaarde van multidisciplinariteit wordt gesteld, zal het projecten betreffen die door meerdere onderzoekers worden uitgevoerd. Dat kunnen aio's en/of postdocs zijn. Eventuele vervanging van senioronderzoekers kan deel uitmaken van de aanvraag, mits dit leidt tot een of meer publicaties van betrokkene(n) in het kader van het programma. Deze publicatie(s) zal in ieder geval een synthese van het onderzoek betreffen.

Projectsubsidies voor kortlopend toegepast onderzoek (maximale omvang € 60.000) zijn bedoeld voor vernieuwend, maatschappelijk relevant onderzoek waarbij een snel resultaat gewenst is. Het gaat daarbij om beleidsgericht onderzoek en analyse van actuele onderwerpen die uitwerking geven aan een of meerdere van de in de programmabeschrijving vermelde thema's. Dit type onderzoek kan maximaal één jaar duren.

Subsidies voor verkennende studies (maximale omvang € 12.500) zijn kortlopende studies, die tot doel hebben onontgonnen terreinen in kaart te brengen. Dat kunnen zijn nieuwe terreinen van onderzoek binnen de in het programma Omstreden Democratie onderscheiden themavelden, nieuwe vragen binnen bestaande terreinen van onderzoek – eveneens binnen de in het programma onderscheiden gebieden – of nieuwe onderzoeksmethoden. Gedacht kan worden aan studies in de vorm van essays die vooruitlopen op – elders, niet in het

Over elkaar heen buitelende leden van het Japanse Hogerhuis, naar aanleiding van het zeer omstreden wetsvoorstel om Japanse troepen ter beschikking te stellen voor de oorlog in Irak.

kader van dit programma gefinancierd – langlopend onderzoek of aan pilotstudies. Voorwaarde is dat ook de verkennende studies tot een publicatie leiden.

Voor het indienen van aanvragen voor projectsubsidies ten behoeve van langlopend fundamenteel/strategisch onderzoek is in principe één subsidieronde voorzien. Voor het indienen van aanvragen voor projectsubsidies ten behoeve van kortlopend toegepast onderzoek en voor subsidies ten behoeve van verkennende studies zal in beginsel één maal per jaar een subsidieronde plaatshebben.

4. Subsidieronde 2006/2007

In december 2006 is de Call for Proposals uitgegaan. Daarin worden onderzoekers uitgenodigd uiterlijk 15 maart 2007 (uitgewerkte) aanvragen in te dienen voor projectsubsidies (ten behoeve van zowel langlopend fundamenteel/strategisch onderzoek als kortlopend toegepast onderzoek) en voor subsidies ten behoeve van verkennende studies.

De Call for Proposals geeft gedetailleerde informatie over de subsidieronde.

5. Kennisdisseminatie/communicatie

De vierde doelstelling van het onderzoeksprogramma, te weten toepassing van de wetenschappelijke kennis in antwoord op de centrale maatschappelijke vragen rond het thema ‘democratie’, geeft al aan dat de overdracht van binnen het programma verworven kennis aan de maatschappij een essentieel element vormt van het programma. Daarbij gaat het om de bundeling van reeds verspreid aanwezige kennis en het genereren van nieuwe kennis. De geïntegreerde aanpak binnen het programma zal leiden tot instrumenten voor en onderbouwing van het beleid. De overdracht van kennis zal mede vorm krijgen

2003 Tokyo

2003 Baghdad

in concrete aanbevelingen voor het beleid ten aanzien van processen rond 'democratie'. De vertegenwoordigers van de deelnemende departementen in de stuurgroep hebben een belangrijke functie in het tot stand brengen van het raakvlak tussen onderzoek en beleid. Tijdens jaarlijkse workshops kunnen onderzoekers en beleidsmakers voorts nader met elkaar van gedachten wisselen over de richting waarin het programma Omstreden Democratie zich ontwikkelt en de bijdrage die het kan leveren aan het departementale beleid.

Naast deze bijeenkomsten tussen onderzoekers en beleidsmakers zal de stuurgroep andere activiteiten ontwikkelen met het oog op kennisdisseminatie en communicatie. Hierbij moet in ieder geval gedacht worden aan het organiseren van expertmeetings, workshops en conferenties door de programmaleiding met en voor onderzoekers en beleidsmakers. Daarnaast zal het programma een eigen website krijgen. Deze onderhoudt niet alleen de communicatie tussen de aan het programma deelnemende disciplines, onderzoekers en beleidsmakers, maar koppelt het programma ook – via een waaier van links – aan nationale en internationale netwerken op gebied van democratie-onderzoek in de meest brede zin van het woord.

Ook op het niveau van de onderzoeksprojecten dient grote aandacht gegeven te worden aan de wijze van kennisoverdracht. De verspreiding van de resultaten van het programma zal in de eerste plaats dienen te geschieden:

- door de onderzoekers via het gebruikelijke circuit van de gespecialiseerde vakliteratuur (dissertaties, monografieën en tijdschrift-artikelen, bij voorkeur gericht op een internationaal publiek) en via (internationale) wetenschappelijke conferenties en daaruit voortvloeiende special issues van tijdschriften en bundels;
- door publicatie van beleidsnotities en rapportages voor intern gebruik opgesteld door onderzoekers in samenwerking met beleidsmakers op specifieke beleidsterreinen;
- door gebruik te maken van het internet als middel voor de verspreiding van onderzoeks- en beleidsbevindingen, en voor de verdere uitwisseling van de resultaten.

De bevindingen in de onderzoeksprojecten dienen tevens onder een breder publiek verspreid te worden. Mogelijkheden daartoe zijn het opzetten van publieksactiviteiten, zoals lezingen, conferenties en workshops. Ook wordt gedacht aan populariserende bijdragen in de kranten, op radio en televisie. Zoals eerder opgemerkt, zullen de resultaten van het wetenschappelijk onderzoek ook hun weerslag vinden in het niet-universitaire onderwijs. In dat opzicht wordt gedacht aan producties voor de onderwijs televisie, aan de ontwikkeling van materiaal voor het onderwijs (lesbrieven e.d.), en aan publicaties op CD-rom.

6. Internationalisering

Het programma Omstreden Democratie beoogt een verbetering van de internationalisering van het democratieonderzoek. Internationale oriëntatie is een voorwaarde voor subsidieaanvragen voor langlopend fundamenteel/strategisch onderzoek. Voorts worden inbedding, samenwerking en afstemming in internationale context sterk aanbevolen.

Vanuit de stuurgroep zal de internationale oriëntatie van het programma worden benadrukt door:

- organisatie van een internationaal startsymposium in 2007 en door het betrekken van buitenlandse onderzoekers en beleidsmakers bij tussentijdse (kleinschalige) seminars;
- publicatie van de programmabrochure in het Engels (of een uitvoerige Engelse samenvatting) en door de eis aan de onderzoekers om hun onderzoeksresultaten in ieder geval ook in het Engels te publiceren;
- het openen van een Engelstalige website over democratie met links naar relevante websites van onderzoeksgroepen en projecten zowel in Nederland als in het buitenland.

Democratisering met geweld. Het standbeeld van Saddam Hoessein op het Firdawsplein in Bagdad wordt omvergetrokken door Amerikaanse tanks.

Stuurgroep

Mr. H.P. Heida, voorzitter
directeur Constitutionele Zaken en Wetgeving, ministerie van BZK

Mw. Dr. J.A. Hoekstra
directeur Wetenschap en Kennis, ministerie van LNV

Drs. P. Basset
programmacoördinator Beleid met Burgers, ministerie van VROM

Mw. Drs. P. Huitsing MCM
directeur Eenheid Oorlogsgetroffenen en Herinnering WO II,
ministerie van VWS

Dr. R. Janssens
projectleider Democratie, RMO

Drs. C.J.M. Breed
secretaris, ROB

Drs. I. Verhoeven
stafmedewerker, WRR

Prof.dr. S. Stuurman
faculteit Historische en Kunstwetenschappen /
Maatschappijgeschiedenis
Erasmus Universiteit Rotterdam
gebiedsbestuur Geesteswetenschappen

Prof.dr. R.B. Andeweg
faculteit Sociale Wetenschappen / Politieke Wetenschappen
Universiteit Leiden
gebiedsbestuur Maatschappij- en Gedragwetenschappen

Programmacommissie

Mw. Prof.dr. E. Witte, voorzitter
faculteit Kunsten, Talen en Literatuur
Vrije Universiteit Brussel

Prof.dr. R.A.M. Aerts
faculteit Letteren / Geschiedenis
Radbouduniversiteit Nijmegen

Prof.dr. F.R. Ankersmit
faculteit Letteren / Geschiedenis
Rijksuniversiteit Groningen

Prof.dr. P. de Rooij
faculteit Geesteswetenschappen / Geschiedenis en Regiostudies
Universiteit van Amsterdam

Prof.dr. K.L.K. Brants
Amsterdam School of Communications Research ASCoR
Universiteit van Amsterdam

Prof.dr. P. Dekker
instituut Globus
Universiteit van Tilburg

*Coverfoto:
Europees Parlement
in plenaire zitting,
april 2005.*

Call for Proposals

Deze brochure bevat, los bijgesloten, een *Call for Proposals*. Indien de *Call for Proposals* niet is bijgesloten, kunt u contact opnemen met het programmabureau.

Publicatie:
Nederlandse Organisatie
voor Wetenschappelijk Onderzoek

Programmabureau:
NWO / Omstreden Democratie
– Dr. M.H.J. Linssen
(Geesteswetenschappen,
programmasecretaris)
– Mw. Drs. L.J. ter Beek
(Maatschappij- en
Gedragswetenschappen,
contactpersoon)

Bezoekadres:
Laan van Nieuw Oost Indië 300
Den Haag

Postadres:
Postbus 93425
2509 AK Den Haag

Tel. +31 (0)70 3440 757
e-mail: omstredendemocratie@nwo.nl
www.nwo.nl/omstredendemocratie

december 2006

NWO

Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek

Gebied Geesteswetenschappen en
Gebied Maatschappij- en Gedragswetenschappen
Ministeries van BZK, LNV, VROM en VWS
Adviescolleges ROB, WRR en RMO